

ΓΙΑΝΝΗ Γ. ΛΥΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΥ

Ο ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ
ΚΑΙ ΟΙ ΒΑΘΥΤΕΡΕΣ ΚΑΤΑΒΟΛΕΣ
ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΕΠΙΔΙΩΞΕΩΝ ΤΟΥ

«Je dois tout à ma mère»

Εξομολόγηση του Αλή Πασά, στον Rouqueville

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ
ΚΕΝΤΡΟ
ΔΗΜΟΥ
ΚΟΝΙΤΣΑΣ

1998

ΓΙΑΝΝΗ Γ. ΛΥΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΥ

Ο ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ

ΚΑΙ ΟΙ ΒΑΘΥΤΕΡΕΣ ΚΑΤΑΒΟΛΕΣ
ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΕΠΙΔΙΩΞΕΩΝ ΤΟΥ

«Je dois tout à ma mère»

Εξομολόγηση του Αλή Πασά, στον Rouqueville

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ
ΚΕΝΤΡΟ
ΔΗΜΟΥ
ΚΟΝΙΤΣΑΣ

1998

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΚΟΝΙΤΣΑΣ
ΑΡ. ΕΙΣΑΓΟΓΗΣ 49521
ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓΟΓΗΣ 9-2-04
ΤΑΞΗ, ΑΡΙΘΜ. 949 505 ΛΜ
Κωδ. ελ. 1058

Γιάννης Λυμπερόπουλος
Αγίου Δημητρίου 44
154 52 - Π. Ψυχικό

Πνευματικό Κέντρο Δήμου Κόνιτσας
441 00 - Κόνιτσα

Αλή Πασάς. Χαλυβογραφία του W. Finden –εκ του φυσικού–
με υπογραφή του βεζύρη. Από το βιβλίο των αδελφών Finden
«A portrait illustration to the life and works of Lord Byron» (London 1834)

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ

Μέσα στο χάος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, κι αφού στον Ελλαδικό χώρο και ιδιαίτερα στην Ήπειρο, είχαν περάσει περισσότεροι από τρεις αιώνες τουρκικής κατοχής, με ουσιαστική ανυπαρξία διοίκησης, που είχε σαν αποτέλεσμα το κατέβασμα στο έσχατο σκαλοπάτι του πολιτικο-κοινωνικού και πολιτιστικού επιπέδου της κοινωνίας, εγγίζοντας τα όρια του πρωτογονισμού, της εξαγρίωσης και αποσύνθεσης¹, ανατέλλει η εποχή του Αλή Πασά, με το διορισμό του Πασά Ιωαννίνων το 1789, που βάρσταξε μέχρι το 1822. Όλοι ξέρουμε πως η εποχή αυτή, εκτός από μία περίοδος σκληρών πολεμικών επιχειρήσεων, ακραίων βασανισμών φυλακισμένων και αιχμαλώτων, υπερβολικών κατατρογμών και βίαιων πράξεων κατά προσώπων που διατάρασσαν την κοινωνική ισορροπία, είναι και μια περίοδος *Ακμής* σε πάρα πολλούς άλλους τομείς της κοινωνικής ζωής στο Πασαλίκι των Ιωαννίνων. Οι ασχολούμενοι με την Ιστορία στα σοβαρά, ξέρουν πως η περίοδος αυτή προπαντός σημαίνει: *Ύπαρξη Κράτους και Διοίκησης στο χώρο αυτό. Ασφάλειας. Οικονομικής Ανάπτυξης. Ελεύθερης κυκλοφορίας ανθρώπων και αγαθών. Πυκνής και πρωτοφανούς για την εποχή κυκλοφορίας βιβλίων. Συστηματικής ανάδειξης και καλλιέργειας μιας απελευθερωμένης Παιδείας με προσπάθεια προσέγγισης των Ευρωπαϊκών προτύπων κείνης της εποχής. Καθιέρωσης καθεστώτος πραγματικής ανεξιθρησκείας με έντονη και συστηματική χρησιμοποίησή του, μέχρι κείνη τη στιγμή αδρανούντος και περιφρονημένου, πλην όμως ικανού, ελληνικού στοιχείου. Και γενικά (για κι όλα τα παραπάνω σε τελευταία ανάλυση ανήκουν στα πολιτισμικά αγαθά) ανάδειξης πολλών πολιτιστικών στοιχείων που μπορεί θεωρητικά να συγκροτούν το αρχαιοελληνικό ιδεώδες, την εποχή αυτή όμως έχουν τέλεια εγκαταλειφθεί και λησμονηθεί σ' αυτούς τους βασανισμένους και καταστραμμένους τόπους.*

Παρακολουθώντας στις λεπτομέρειες τη διαδικασία ανέλιξης του παραπάνω ιστορικού φαινομένου, βλέπει κανένας με έκπληξη ότι οι περισσό-

1. Λόγος για τον οποίο και ο Πάτερ Κοσμάς ο Αιτωλός ξεκίνησε στα μέσα του δέκατου όγδοου αιώνα την διαφωτιστική του εκστρατεία στην ίδια περιοχή.

τεροι απ' τους παραπάνω στόχους και ιδιαίτερα η επίτευξη του θεμελιακού κάδρου ανάπτυξης και η επιλογή άξιων συνεργατών διαφαίνεται μέσα στις προθέσεις και τις πρώτες ενέργειες του Αλή Πασά, την ώρα δηλαδή που αναλάμβανε το Πασαλίκι Ιωαννίνων αφού είχε διανύσει μια βραχύβια θητεία διοικητή στην περιοχή της Θεσσαλίας.

Θα μπορούσε να ισχυρισθεί κάποιος επομένως βάσιμα και χωρίς να θεωρηθεί ότι υπερβάλλει, ότι η επιτευχθείσα αμέσως μετά την άνοδο του Αλή στην εξουσία ανάπτυξη της περιοχής που κατέστησε τα Γιάννενα «πρώτα στ' άρματα, στα γρόσια και τα γράμματα» βρισκονταν απ' την αρχή «εν σπέρματι» στο μυαλό και την καρδιά του Αλή Πασά, μπορεί όχι ολοκληρωμένα, οπωσδήποτε όμως σαν αμυδρή επιθυμία και όραμα.

Με τα δεδομένα αυτά είναι εύλογο να αναρωτηθούμε: Ποιές είναι οι βαθύτερες καταβολές, οι ρίζες και η υποσυνειδησιακή προετοιμασία των πολιτιστικών επιδιώξεων και αποδοχών του Αλή Πασά;

Μία απάντηση σ' αυτό αποπειράται να δώσει το κείμενο που ακολουθεί.

ΟΙ ΜΠΕΗΔΕΣ ΤΗΣ ΚΟΝΙΤΣΑΣ

Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας οι περισσότεροι μουσουλμάνοι της Πάνω Κόνιτσας θεωρούσαν και σεμνύνονταν γιαυτό, ότι είναι αυτόχθονες, πράγμα που επιβεβαιώνει και ο Π. Αραβαντινός¹, απόγονοι εξισλαμισμένων Ελλήνων του Δεσποτάτου της Ηπείρου. Τόσο οι ίδιοι, όσο και οι πρόγονοί τους είχαν ως μητρική γλώσσα την ελληνική, και όπως ξέρουμε, σ' αυτές τις ακραίες περιοχές η γλώσσα ήταν το κύριο «εθνικό» γνώρισμα².

Απ' αυτούς μια μικρή μερίδα ήταν τσιφλικάδες. Όλοι τους είχαν τα σαράγια τους, μεγάλα αρχοντικά πάνω σε καμάρες, αριστερά όπως ανεβαίνει ο λάκκος πούναι πίσω από το Δημαρχείο.

Οι τσιφλικάδες αυτοί ήταν όλοι τους μπέηδες κι αποτελούσαν μια ιδιαίτερη κάστα μέσα στο Δοβλέτι, που **αποκαλούνταν οι Μπέηδες της Κόνιτσας**, όρος που σήμαινε αρκετά πράγματα για την Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Οι Μπέηδες της Κόνιτσας είχαν κοινά χαρακτηριστικά, που τους διέκριναν από τους άλλους Μπέηδες της Δυτικής Ελλάδας. Είχαν πολλές ομοιότητες με τους λεγόμενους Τουρκογιαννιώτες Μπέηδες, διέφεραν όμως πάρα πολύ από τους μπέηδες των γειτονικών προς βορρά περιοχών, της Κολώνιας, του Δαγκλί-Λεσκοβικίου, και της Καραμουρατιάς.

Για να διακρίνονται οι γηγενείς Κονιτσιώτες μπέηδες από τους άλλους, τους επήλυδες στην Κόνιτσα, τις περισσότερες φορές πρόσθεταν στο όνομά τους υπογράφοντας το «Κόνιτσα», «Κονίτσα», «Κονιτσιώτης», π.χ. Ισμαήλ Μπέη Κονίτσα κ.λ.π. Οι άλλοι χρησιμοποιούσαν τον τόπο καταγωγής τους δίπλα στην υπογραφή τους: Φράσαρη, Μεσαριά, Λεσκοβικλής, Σαρανταπόρης, Κολώνια, κ.λ.π. Π.χ. Νταμάζ μπέη Μεσαριά, Κιαζήμπεης Κολώνια, Καπλάν μπεης Φρασιαλής, Ιμήν μπέης Σαρανταπόρης κ.λ.π.

1. Χρονογραφία Ηπείρου τ. 2, σ. 86 «οι κάτοικοί της εισίν αυτόχθονες Ηπειρώται».

2. Για την ελληνική γλώσσα που μιλούσαν οι μουσουλμάνοι Κονιτσιώτες, ακόμα και επί Τουρκοκρατίας Δήμαρχός της κι αγνοούσαν παντελώς τα τούρκικα, βλέπετε Κ. Λαζαρίδη, περιοδικό ΚΟΝΙΤΣΑ, τεύχος 7, σελ. 9.

Εκτός από την Ελληνική γλώσσα που μιλούσαν οι Μπέηδες της Κόνιτσας, ήταν μουσουλμάνοι - μπεκτασίδες, με την ιδιομορφία του μπεκτασισμού, και είχαν από τα πρώτα χρόνια της τουρκοκρατίας ενταχθεί στο Διοικητικό μηχανισμό της Αυτοκρατορίας. Ο Λουφτή Πασάς ένας από τους πρώτους τοπάρχες των Ιωαννίνων, που το 1550 έχτισε τη γέφυρα του Λυκόστομου ήταν Κονιτσιώτης¹ και γενικά ήταν άνθρωποι που διέθεταν δύναμη και γνωριμίες ισχυρών στην Πόλη. Πέραν όμως αυτών σ' ολόκληρη την ομάδα των μουσουλμάνων της Πάνω Κόνιτσας, από γενιά σε γενιά, υπήρχαν ιδιαιτερότητες που είχαν σχέση με την εθνική και θρησκευτική τους προέλευση. Ένοιωθαν ίσοι κι αλληλέγγυοι με τον Χριστιανικό πληθυσμό της Κόνιτσας. Τα παιδιά τους πήγαιναν στα ελληνικά σχολεία της Κόνιτσας και των Ιωαννίνων. Το Οθωμανικό κράτος, άρχοντες οθωμανούς και πληθυσμό της Κόνιτσας χριστιανούς και μουσουλμάνους τους αντιμετώπιζαν σαν ενιαίο σύνολο κι απευθύνονταν σ' αυτούς σαν πολίτες με τα ίδια δικαιώματα και υποχρεώσεις².

Φέρονταν με σεβασμό στους ιερωμένους χριστιανούς, έκαναν το σταυρό τους περνώντας έξω από τις εκκλησίες, άναβαν τα καντήλια σε εξωκλήσια, είχαν πίστη κι ευλάβεια στη δύναμη των χριστιανών ιερωμένων, σε τρόπο που πάρα πολλές φορές τους φώναζαν κρυφά στα σπίτια τους για να επιτελέσουν πράξεις της χριστιανικής λατρείας κ.λπ. πίστευαν στην θεραπευτική και θαυματουργή δύναμη των χριστιανικών εικόνων στα όρια της θρησκευτικής υπερβολής, κ.λπ.

Για να είμαστε δίκαιοι αυτά τα κατάλοιπα του χριστιανισμού της προμουσουλμανικής εποχής των κατοίκων της περιοχής τα συναντάμε στο σύνολο σχεδόν του πληθυσμού της τουρκοκρατούμενης Κόνιτσας, εκτός μικρών εξαιρέσεων, αλλά και σε πάρα πολλές περιοχές της Τοσκαρίας και Λιαπουριάς ανάμεσα στους εξισλαμισθέντες αλβανόγλωσσους³.

1. Βλ. Π. Αραβαντινού, Χρονογραφία τεύχ. Α' σελ. 291 και Κωνσταντίνου Βακαλόπουλου ΗΠΕΙΡΟΣ, 1992 σελ. 29.

2. Για όλ' αυτά βλ. Α. Ευθυμίου «Τα προ εκατονταετίας» ιδιαίτερα τα δημοσιεύματα περ. ΚΟΝΙΤΣΑ τεύχ. 91-92 τεύχ. 17-19 σελ. 21, ως επίσης τευχ. 40-44 «Δάσκαλοι και σχολεία της Κονίτσης κατά τους χρόνους της Τουρκοκρατίας», ως και Ευρ. Σούρλα «Η Κόνιτσα επί Τουρκοκρατίας», Ηπ. Χρονικά 1929, σελ. 228 κ.λπ.

3. Βλ. Κων. Βακαλόπουλου, σελ. 145 και επ. Για την Κόνιτσα βλέπε, Ευρ. Σούρλα, περ. ΚΟΝΙΤΣΑ τεύχ. 5 σελ. 2, Γ. Παΐσιος, περ. ΚΟΝΙΤΣΑ, τεύχ. 68, σελ. 1, κ.λπ.

Από ό,τι μας μετάδοσαν οι παλιότεροι Κονιτσιώτες, που έζησαν την Κονιτσιώτικη κοινωνία των ύστερων χρόνων της Τουρκοκρατίας, πρέπει να συμπεράνουμε ότι η μικρή κοινωνία της Κόνιτσας Μπέηδες και κοινοί, οθωμανοί και χριστιανοί, κατά κύριο λόγο στην Πάνω Κόνιτσα ήταν μια «ελληνική κοινωνία μουσουλμάνων και χριστιανών που συμβιούσαν ειρηνικά, που ένοιωθαν ότι έχουν κοινή καταγωγή, που στις αναμεταξύ τους σχέσεις δεν είχαν εμφανισθεί καταχρήσεις κι αυθαιρεσίες, που ένας βαθύτερος ανθρωπισμός ήταν το κύριο χαρακτηριστικό των διανθρώπινων συσχετισμών και συναλλαγών». Αυτά τουλάχιστον εκφράζει και αυτό που εξομολογήθηκε ο Πατριάρχης Αθηναγόρας στην τελευταία του επίσκεψη στην Κόνιτσα: «Όλοι οι μουσουλμάνοι της Κόνιτσας... ήταν καλοί και αγαθοί άνθρωποι – εξαιρέσει ελαχίστων – και συζούσαν με τους Χριστιανούς αγαπημένοι σαν αδέρφια»¹.

Λίγα χιλιόμετρα πιο πέρα από την Κόνιτσα, προς την πλευρά της αρχαίας Παραναίας, στην Κολώνια, το Λεσκοβίκι, το Δαγκλί και την Καραμουρατιά, άρχισε η περιοχή που είχε ως επικρατούσα γλώσσα τα αρβανίτικα. Τον εποικισμό της περιοχής αυτής από βόρειους αλβανό-γλωσσους λαούς, τον ανάγουν πολλοί στο 1020 μ.Χ. και μάλιστα με χρυσόβουλο του Βασιλείου του Βουλγαροκτόνου².

Υπήρχαν βέβαια και εκεί πληθυσμοί σε μειοψηφία, που μιλούσαν ελληνικά ή ήταν δίγλωσσοι και τρίγλωσσοι (με τρίτη γλώσσα τα βλάχικα).

Στην πλειοψηφία τους μουσουλμάνοι οι πληθυσμοί αυτοί, αν και θεωρούσαν όπως όλοι οι Τόσκηδες, γιατί Τόσκηδες ήταν και αυτοί, ότι είναι συγγενικός λαός με τους Έλληνες, εν τούτοις σχημάτιζαν μια κοινωνία που διέφερε σημαντικά από την κοινωνία του μεγαλύτερου τμήματος της επαρχίας Κόνιτσας. Ζούσαν κατά φάρες στην πλειοψηφία τους, διατηρούσαν ήθη πρωτόγονα, ιδιαίτερα οι μπέηδες και οι αγάδες που ως κύρια απασχόληση είχαν... «την αρπαγή, τη ληστεία και την με το πρόσχημα της παροχής προστασίας επιβολή υποχρέωσης σε χωριά να τους πληρώνουν τα λεγόμενα αγαλήκια», τα οποία πρώτος ο Αλή Πασάς κι έπειτα ο

1. Περ. ΚΟΝΙΤΣΑ, τ. 17-18, σ. 11.

2. Βλ. Κώστα Μπίρη, Αρβανίτες κ.λπ. σ. 47.

Μεχμέτ Ρεσίτ Πασάς, Ρούμελη Βαλησή τάκαμαν μεμνού, τα κατάργησαν δηλαδή¹.

Κι όταν τα αγαθήκια δεν καταβάλλονταν, οι βασανισμοί, το ξύλο κι οι σκοτωμοί έμπαιναν στην ημερήσια διάταξη. Έτσι για τον πληθυσμό της επαρχίας Κόνιτσας, για μακρύ χρονικό διάστημα, **Κολωνιάτης και Καραμουράτης μπέης** σήμαινε μπαμπούλας και θεριό ανήμερο για την περιοχή. Βέβαια υπήρχαν και εξαιρέσεις, όπως ο Βεχίπ Πασιάς Ρούτμπεη από το Λεσκοβίκο για τον οποίο μιλάει ο Αν. Ευθυμίου σε αφήγησή του σχετική με το χτίσιμο εκκλησιάς στο Λεσκοβίκο². Και αναμφισβήτητα δεν συνέβαινε το ίδιο με τον απλό λαό, αφού ξέρουμε πως ανάμεσα στις δυο περιοχές και συμπεθεριά υπήρχαν και συναλλαγές γίνονταν και μετεγκαταστάσεις επαγγελματιών δεν ήταν σπάνιες. Ο Κοσμάς ο Θεσπρωτός όμως στη Γεωγραφία του³ λέει

«...αγκαλά οι Κολωνιάται και Μουρατάται γενικώς όλοι καλούνται Μπέηδες, σχεδόν και εκείνοι που βόσκουν τα γίδια και γελάδια» και συμπληρώνει, «πως οι κάτοικοι είναι γενικώς αμαθείς, και άτεχνοι, μόνον το τουφέκι έχουν έργο και με αυτό ζουν άλλοι μισθοφόροι, άλλοι λησταιί και πολλοί ολίγοι ποιμένες και γεωργοί».

Κυριολεκτώντας, θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο Γράμμος που χωρίζει την επαρχία Κόνιτσας, από βορρά με την επαρχία Κολώνιας, και η Νεμέρτσκα από δυτικά με την περιοχή της Καραμουρατιάς, δεν ήταν μόνο γλωσσολογικά, θρησκευτικά και εθνικά σύνορα, αλλά στην ουσία σύνορα δύο διαφορετικών πολιτισμών. Κι αυτό παρότι ολόκληρη η Καραμουρατιά και η περιοχή του Λεσκοβικιού (τμήμα της επαρχίας Κολώνιας) από τα χρόνια της κατάκτησης υπήγοντο στο Μουσελίμη της Κόνιτσας και ένα μεγάλο μέρος των Μπέηδων και των άλλων μουσουλμάνων της Κάτω Κόνιτσας προέρχονταν από τις παραπάνω περιοχές.

Έτσι στο παρελθόν πολλές φορές γίνονταν μία σύγχυση, να περιλαμβάνονται δηλαδή στον όρο «Μπέηδες της Κόνιτσας» και μπέηδες Καραμουράτηδες και Κολωνιάτες, των οποίων το γενικότερο φέρσιμο και οι συνήθειες ήταν βάρβαρες, εγκληματικές και τέλεια απαράδεκτες.

1. Ευρ. Σούρλας, Ηπ. Χρον. 1929, σελ. 226 και επ.

2. Βλ. Ηπειρ. Εστία 1986, σελ. 123.

3. Έκδοση Εταιρ. Ηπειρ. Μελετών 1964.